

การวิเคราะห์ เบื้องต้นของการของกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่
หลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.๒๔๗๕ ถึง พ.ศ.๒๕๐๔

๓.๑ ข้อความเบื้องต้น

ประเทศไทยได้ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นเวลาช้านาน จนกระทั่งถึงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ มีบุคคลกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยข้าราชการทหาร พลเรือน รวมกันเรียกตนเองว่า คณะราษฎร ได้ทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประเทศใหม่ ซึ่งตามประกาศของคณะราษฎรได้กล่าวถึงผลเสียของการปกครองระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ และมีความประสงค์จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังที่กล่าวไว้ในประกาศตอนหนึ่งว่า

....คณะราษฎรเห็นว่า การที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ ก็โดยที่ จะต้องจัดการปกครองโดยมีรัฐสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือ หลาย ๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของ ประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์จะทำการแบ่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้ขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทน ราษฎร....^๒

---

^๑ สกล เตมียสุตกร, จดหมายเหตุประวัติการของประเทศไทยในการเปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญการปกครองใหม่ กษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย, (โรงพิมพ์อักษรนิติ, พระนคร, ๒๔๗๕) หน้า ๔

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ - ๑๓

หลักการใหญ่ ๆ ที่คณะราษฎรได้วางเอาไว้มีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑. "จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการ เมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง"
๒. "จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุรร้ายกันลดน้อยลงให้มากที่สุด"
๓. "จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอหยาก"
๔. "จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอกัน (ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรที่เป็นอยู่)"
๕. "จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น"
๖. "จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร"^๓

การทำภารกิจดีของคณะราษฎรประสบความสำเร็จโดยเรียบร้อย ไม่มีเหตุวุ่นวาย ต่อต้านรุนแรงประการใด โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยใน พระบรมราชบัญญัติการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระมหากษัตริย์จึงได้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทย ประเทศไทยจึงได้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีกษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และพระมหากษัตริย์ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรกแล้ว ตำแหน่งผู้บังคับบัญชากระทรวงต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า "เสนาบดี" ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้เปลี่ยนมาเป็น

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔ - ๑๕

เป็น "รัฐมนตรี"^๔ ดังนั้น ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแต่ก่อนจึงหันมาเรียกว่า เป็น "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ" และได้เรียกเช่นนี้มาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจบริหารไว้ดังนี้ "มาตรา ๘ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี"^๕ ดังนั้น ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม และพระองค์ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ หากท่านอำนาจทั้งสามอย่าง^๖ที่พระมหากษัตริย์เคยทรงใช้อย่างเด็ดขาดแก่พระองค์นั้น ความรัฐธรรมนูญฉบับนี้ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล

ดังนั้น การบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา คณะรัฐมนตรีโดยนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้า เป็นผู้รับผิดชอบตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ๒๔๗๕ ด้วยเหตุนี้ การบริหารราชการของกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่บัดนั้นไป รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงภายในขอบเขตนโยบายของรัฐบาล

๓.๒ การปรับปรุงการจัดระเบียบราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๕

๓.๒.๑ การจัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๔๗๖

การจัดระเบียบงานในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ แบ่งออกเป็น ๒ ระยะดังนี้คือ ระยะแรก โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พุทธศักราช ๒๔๗๖^๖ และพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พุทธศักราช ๒๔๗๖^๗ ได้จัดวาง

^๔ พระราชบัญญัติเทียบตำแหน่งรัฐมนตรีกับตำแหน่งเสนาบดีแต่ก่อน พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๓

^๕ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๔๘ วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ หน้า ๕๑๕

^๖ คูณวก ค. (๒) หน้า 214

^๗ คูณวก ง. (๑) หน้า 235

ระเบียบงานในกระทรวงการต่างประเทศดังนี้ คือ

๑. กรมเลขาธิการรัฐมนตรี
๒. กรมปลัด จักรเย็บงานออกเป็น ๓ กอง คือ
  - (๑) กองสารบรรณ มี ๕ แผนก ได้แก่
    - แผนกโศคอบ
    - แผนกรับส่ง
    - แผนกเก็บ
    - แผนกโคตโทรเลข
    - แผนกข่าวหนังสือพิมพ์
  - (๒) กองคลัง มี ๓ แผนก ได้แก่
    - แผนกบัญชี
    - แผนกเงิน
    - แผนกพัสดุ
  - (๓) กองประกาศิต มี ๕ แผนก ได้แก่
    - แผนกพิธี
    - แผนกนักเรียน
    - แผนกหนังสือเดินทาง
    - แผนกบุคคล
    - แผนกสิทธิพิเศษ
๓. กรมการเมือง จักรเย็บงานออกเป็น ๒ กอง คือ
  - (๑) กองการเมือง มี ๔ แผนก ได้แก่
    - แผนกเขตแดน
    - แผนกสนธิสัญญาและกฎหมาย

แผนกสัญชาติและทะเบียน

แผนกโฆษณาและสนเทศ

(๒) กองสนนิบาตชาติมี ๔ แผนก ได้แก่

แผนกอนุญาโตตุลาการ

แผนกสมาคมและมนุษยสงเคราะห์

แผนกคมนาคมและผานแดน

แผนกประชุมพิเศษ

๔. หุตและกงสุล

ระยะที่สอง คือ ในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๘๒ โดยแบ่งหน้าที่ราชการในกระทรวงการต่างประเทศให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การจัดระเบียบราชการในคราวนี้บางหน่วยได้เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ และได้มีการเพิ่มเติมบางส่วน ดังนี้

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี เดิมเรียก กรมเลขานุการรัฐมนตรี

๒. สำนักงานปลัดกระทรวง เดิมเรียก กรมปลัด

๓. กรมการเมือง ยังคงเดิมไว้

๔. สถานทูตต่าง ๆ ซึ่งมีฐานะเทียบกรม คือ สถานทูตประจำสหประชาชาติ

อเมริกา สถานทูตประจำประเทศอังกฤษ สถานทูตประจำประเทศฝรั่งเศส สถานทูตประจำประเทศญี่ปุ่น

อย่างไรก็ดีการจัดระเบียบกรมยังคงถือตามพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๒ ฉบับเดิมอยู่ เพราะมิได้มีพระราชกฤษฎีกาใหม่ออกมา ดังนั้นการจัดระเบียบงานในสำนักงานปลัดกระทรวง และในกรมการเมืองก็ยังคงแบบเดิมเอาไว้ สำหรับในเรื่องกิจการทูตก็ได้ตั้งสถานทูตต่าง ๆ ที่มีฐานะเทียบกรม

การจัดระเบียบงานของกระทรวงการต่างประเทศดังกล่าวนี้ เป็นการจัดโดยถือเอาตามลักษณะของงานเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นแบบเดียวกันกับการจัดระเบียบงานในสมัยก่อน การปฏิบัติที่ถือเอาลักษณะของงานเป็นสำคัญ เช่นเดียวกัน

๓.๒.๒ การจัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๔๕๑

โดยพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๕๐^๔ และโดยพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานกระทรวงการต่างประเทศ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๕๐^๕ ได้จัดระเบียบงานของกระทรวงการต่างประเทศออกเป็น ๒ สำนักงาน คือ สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี และสำนักงานปลัดกระทรวง ซึ่งแต่ละหน่วยดังกล่าวได้จัดระเบียบดังต่อไปนี้ คือ

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกทั่วไป และแผนกหนังสือพิมพ์

๒. สำนักงานปลัดกระทรวง แบ่งส่วนราชการออกเป็น ราชการส่วนกลาง กับราชการส่วนต่างประเทศ ราชการส่วนกลางแบ่งเป็นกองและสำนักงานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้: กองกลาง มี ๔ แผนก ได้แก่ แผนกเลขานุการ แผนกแปล แผนกสารบรรณ แผนกเก็บ กองคลัง และระเบียบข้าราชการพลเรือน มี ๒ แผนก คือ แผนกคลัง และแผนกระเบียบข้าราชการพลเรือน กองพิธีการและสิทธิบัตร มี ๒ แผนก คือ แผนกพิธีการ และแผนกสิทธิบัตร กองการเมืองเดิมเป็นกรม แยกสมัยนี้ยุบมาเป็นกองขึ้นอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวง นอกจากนี้ยังมี กองการต่างประเทศ กองการนานาชาติ สำนักงานที่ปรึกษา สำหรับราชการส่วนต่างประเทศ แบ่งออกเป็น ราชการสถานทูต และราชการสถานกงสุล

๓.๒.๓ การจัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๔๕๔

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดย

^๔ คูณวาท ศ. (๔) หน้า 226

^๕ คูณวาท ง. (๒) หน้า 237

พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๘๔^{๑๑} อย่างไรก็ตามการปรับปรุง
ครั้งใหม่นี้ ในด้านกระทรวงการต่างประเทศยังคงจัดระเบียบงานแบบเดิมดังในข้อ ๓-๒-๒
กระทั่งถึงวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศ
พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พุทธ-
ศักราช ๒๔๘๕^{๑๒} ระเบียบงานในกระทรวงการต่างประเทศจึงได้มีการปรับปรุงใหม่ ดังต่อไปนี้

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี

๒. สำนักงานปลัดกระทรวง จัดระเบียบงานดังต่อไปนี้คือ

(๑) กองกลาง แบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ แผนกสารบรรณ แผนกเก็บ
แผนกทะเบียน แผนกทะเบียนประวัติ แผนกสนเทศ แผนกโทรเลข และแผนกนักเรียน

(๒) กองคลัง แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกการเงิน แผนกพัสดุ

(๓) ราชการสถานเอกอัครราชทูต

(๔) ราชการสถานทูต

(๕) ราชการสถานกงสุลใหญ่

(๖) ราชการสถานกงสุล

๓. สำนักงานที่ปรึกษา จัดระเบียบงานดังนี้คือ

(๑) กองเลขานุการ

(๒) กองแปล

^{๑๑} พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๘๔ หมวด ๔
"มาตรา ๑๑ หน้าที่ราชการในกระทรวงการต่างประเทศแยกเป็น

๑. สำนักเลขานุการรัฐมนตรี

๒. สำนักงานปลัดกระทรวง"

คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๘ ตอนที่ ๕๓ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๘๕ หน้า ๑๓๐๘

^{๑๒} คูณว ก. (๑) หน้า 240

๔. กรมการ เมืองตะวันออก จักรเยี่ยงงานเป็น ๒ กองคือ
  - (๑) กองสัญญา
  - (๒) กองการ เมือง
๕. กรมการ เมืองตะวันตก จักรเยี่ยงงานเป็น ๒ กองคือ
  - (๑) กองสัญญา
  - (๒) กองการ เมือง
๖. กรมพิธีกร จักรเยี่ยงงานเป็น ๒ กองคือ
  - (๑) กองพิธีการ
  - (๒) กองการลงสุล
๗. กรมเสวยการ จักรเยี่ยงงานออกเป็น ๒ กองคือ
  - (๑) กองตะวันออก
  - (๒) กองตะวันตก

การจักรเยี่ยงงานของกระทรวงการต่างประเทศครั้งนี้ สำนักงานที่ปรึกษา ซึ่งเดิมมีฐานะเทียบเท่ากองสังกัดอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวง ได้รับการยกฐานะขึ้นเพื่อเป็น กรม กรมการ เมืองซึ่งถูกถอดฐานะลงเป็นกองสมัยหนึ่ง มาสมัยนี้ได้จัดแยกเป็น ๒ กรม คือ กรมการ เมืองตะวันตก กับกรมการ เมืองตะวันออก

สำหรับตามข้อ ๓.๒.๓ (๕) เรื่องกรมการ เมืองตะวันตกนั้น มาในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๕๑ ปรับปรุงการจักรเยี่ยงงานในกรมนี้ใหม่ โดยเพิ่มกองการ สหประชาชาติขึ้นอีกกองหนึ่ง ดังนั้น กรมนี้จึงเพิ่มเป็น ๓ กอง คือ กองสัญญา กองการ เมือง และกองการสหประชาชาติ

๓.๒.๔ การจัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๔๘๓

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ. ๒๔๘๓^{๑๓}
และพระราชกฤษฎีกาจัดระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ.
๒๔๘๓ ได้แบ่งส่วนราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ดังต่อไปนี้คือ

๑. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง จัดระเบียบงานเป็น
  - (๑) กองกลาง
  - (๒) กองคลัง
  - (๓) กองโทรเลข
  - (๔) กองบรรณสาร
  - (๕) กองพิธีการทูต
  - (๖) สถานเอกอัครราชทูต
  - (๗) สถานอัครราชทูต
  - (๘) สถานกงสุลใหญ่
  - (๙) สถานกงสุล
  - (๑๐) สำนักงานผู้แทนไทยประจำองค์การสหประชาชาติ
๓. สำนักงานที่ปรึกษา
๔. กรมการเมือง จัดระเบียบงานเป็น ๔ กอง คือ
  - (๑) กองประมวลเหตุการณ์
  - (๒) กองตะวันออก
  - (๓) กองตะวันตก
  - (๔) กองการกงสุล

๕. กรมสนธิสัญญา จักรเย็บงานเป็น ๓ กอง คือ
- (๑) กองสนธิสัญญาทวีปาคี
  - (๒) กองการตกลงระหว่างประเทศ
  - (๓) กองการแปล
๖. กรมเศรษฐการ จักรเย็บงานเป็น ๒ กอง คือ
- (๑) กองเศรษฐกิจ
  - (๒) กองพาณิชย์กิจ
๗. กรมการสหประชาชาติ จักรเย็บงานออกเป็น ๔ กอง คือ
- (๑) กองการทั่วไป
  - (๒) กองการ เมือง
  - (๓) กองการสังคม
  - (๔) กองการคมนาคม

มาสมัยนี้ กรมการ เมืองตะวันตกกับกรมการ เมืองตะวันออกเดิม กลั้รวมกันเป็น กรมเดียว เรียกว่า กรมการ เมือง กองการสหประชาชาติเดิมสังกัดอยู่ในกรมการ เมืองตะวันตก มาสมัยนี้โดยฐานะต้นเป็นกรม เรียกว่า กรมการสหประชาชาติ เหตุที่ยกฐานะกองการสหประชาชาติขึ้นเป็นกรมในสมัยนี้ก็เพราะว่า ตั้งแต่ที่ประเทศไทยได้รับเชิญเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ (พ.ศ. ๑๙๔๖) ก็กิจการเกี่ยวกับสหประชาชาติได้มีบทบาทต่อโลกและต่อ ประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น จึงต้องยกขึ้นเป็นกรมดังกล่าว

๑.๒.๕ การจักรเย็บราชการในปี พ.ศ. ๒๔๘๕

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๔๘๕^{๑๔} และพระราชบัญญัติการจักรเย็บราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้จักรเย็บราชการของกระทรวงการต่างประเทศดังต่อไปนี้ คือ

^{๑๔} พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๑๑

๑. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง จัดระเบียบงานเป็น
  - (๑) กองกลาง
  - (๒) กองที่ปรึกษา
  - (๓) กองคลัง
  - (๔) กองโทรเลข
  - (๕) กองบรรณสาร
  - (๖) สถานเอกอัครราชทูต
  - (๗) สถานอัครราชทูต
  - (๘) สถานกงสุลใหญ่
  - (๙) สถานกงสุล
  - (๑๐) สำนักงานผู้แทนไทยประจำสหประชาชาติ
๓. กรมการเมือง จัดระเบียบงานเป็น ๔ กอง คือ
  - (๑) กองประมวลเหตุการณ์
  - (๒) กองตะวันออก
  - (๓) กองตะวันตก
  - (๔) กองการกงสุล
๔. กรมการเศรษฐกิจ จัดระเบียบงานเป็น ๓ กอง คือ
  - (๑) กองการร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
  - (๒) กองการเศรษฐกิจ
  - (๓) กองพาณิชย์กิจ

๕. กรมการสหประชาชาติ จัดระเบียบงานเป็น ๔ กอง คือ
- (๑) กองการทั่วไป
  - (๒) กองการ เมือง
  - (๓) กองการสังคม
  - (๔) กองการคมนาคม
๖. กรมพิธีการทูต จัดระเบียบงานเป็น ๔ กอง คือ
- (๑) กองแบบพิธี
  - (๒) กองเอกสารและข้อความสัมพันธ์
  - (๓) กองรับรองและต้อนรับ
  - (๔) กองหนังสือเดินทาง
๗. กรมสนธิสัญญา จัดระเบียบงานเป็น ๓ กอง คือ
- (๑) กองสนธิสัญญาทวีปภาคี
  - (๒) กองการตกลงระหว่างประเทศ
  - (๓) กองการแปล

การปรับปรุงครั้งนี้ได้เปลี่ยนชื่อกรมเศรษฐกิจมาเป็นกรมเศรษฐกิจ และกรมพิธีการซึ่งตั้งขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ และถูกกลืนฐานะลงมาเป็นกองพิธีการทูตสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ มาสมัยนี้โดยฐานะขึ้นมาเป็นกรม เรียกว่า กรมพิธีการทูต

๓.๒.๖ การ จัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ^{๑๖}

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๕๖ และพระร :

^{๑๖} พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๕๖ "หมวด ๑ กระทรวงการต่างประเทศ มาตรา ๑๓ หน้าที่ราชการในกระทรวงการต่างประเทศแยกเป็น

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง
๓. กรมพิธีการทูต
๔. กรมยุโรปและอเมริกา
๕. กรมสหประชาชาติ
๖. กรมเอเชียและแอฟริกา
๗. สำนักงานที่ปรึกษา "

คัดจากราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๗๐ ตอนที่ ๔๑ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๕๖ หน้า ๑๓

กฤษฎีกาจัดระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้
จัดระเบียบงานของกระทรวงการต่างประเทศ ดังต่อไปนี้คือ

๑. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง จัดระเบียบงานดังนี้ คือ
  - (๑) กองกลาง
  - (๒) กองการกงสุล
  - (๓) กองคลัง
  - (๔) กองโทรเลข
  - (๕) กองบรรณสาร
  - (๖) กองแปล
  - (๗) กองพาณิชย์
  - (๘) กองสารนิเทศ
  - (๙) กองหนังสือเดินทาง
  - (๑๐) สถานราชการในต่างประเทศ
๓. กรมพิธีการทูต จัดระเบียบงานเป็น ๒ กอง คือ
  - (๑) กองการทั่วไป
  - (๒) กองการรับรอง
๔. กรมยุโรปและอเมริกา จัดระเบียบงานเป็น ๓ กอง คือ
  - (๑) กองการทั่วไป
  - (๒) กองการยุโรป
  - (๓) กองอเมริกา

๕. กรมสหประชาชาติ จักรเย็บงานออกเป็น ๔ กอง คือ

- (๑) กองการทั่วไป
- (๒) กองการ เมือง
- (๓) กองการ สังคม
- (๔) กองการ เศรษฐกิจ

๖. กรมเอเชียและแอฟริกา จักรเย็บงานดังนี้ คือ

- (๑) กองการทั่วไป
- (๒) กองการ ตะวันออกไกล
- (๓) กอง เอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์

๗. สำนักงานที่ปรึกษา

ต่อมาในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งได้ปรับปรุงงานในกรมเอเชียและแอฟริกาเสียใหม่ดังต่อไปนี้ คือ (๑) กองการทั่วไป (๒) กองตะวันออกไกล (๓) กองเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดิมเรียกว่า กองเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์ และ (๔) กองสนธิสัญญาคุ้มครองกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๑๗}

การจัดระเบียบงานใหม่ในครั้งนี้ ได้ถือหลัก ๒ ประการคือ จัดตามลักษณะงานและตามเขตภูมิศาสตร์ การจัดตามเขตภูมิศาสตร์ เช่น กรมยุโรปและอเมริกา และกรมเอเชียและแอฟริกา นั้น เาอย่างมาจากอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา

๓.๒.๗ การจัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๕๐๓

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๐๓

และพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๓^{๑๔} ได้จัด
ระเบียบงานของกระทรวงการต่างประเทศ ดังต่อไปนี้คือ

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง จัดระเบียบงานเป็น
  - (๑) กองกลาง
  - (๒) กองการกงสุล
  - (๓) กองคลัง
  - (๔) กองโทรเลข
  - (๕) กองบรรณสาร
  - (๖) กองพิธีและรักษาสถานที่
  - (๗) กองราชการในต่างประเทศ
  - (๘) ส่วนราชการในต่างประเทศ
๓. กรมการเมือง จัดระเบียบงานเป็น ๓ กอง คือ
  - (๑) กองยุโรปและอเมริกา
  - (๒) กองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
  - (๓) กองเอเชียใต้ตะวันออกไกลและไกลและแอฟริกา
๔. กรมพิธีการทูต จัดระเบียบงานเป็น ๓ กอง คือ
  - (๑) กองแบบพิธี
  - (๒) กองรับรอง
  - (๓) กองเอกอัครราชทูต
๕. กรมเศรษฐกิจ จัดระเบียบงานเป็น ๒ กอง คือ
  - (๑) กองสนเทศเศรษฐกิจและการค้า
  - (๒) กองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

๖. กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย จัดระเบียบงานเป็น ๓ กอง คือ

- (๑) กองกฎหมาย
- (๒) กองแปล
- (๓) กองสนธิสัญญา

๗. กรมสารนิเทศ จัดระเบียบงานเป็น ๒ กอง คือ

- (๑) กองประมวลชาวภายนอก
- (๒) กองเผยแพร่นโยบาย ชาว และสารคดี

๘. กรมองค์การระหว่างประเทศ จัดระเบียบงานเป็น ๔ กอง คือ

- (๑) กองการประชุมระหว่างประเทศ
- (๒) กองการ เมือง
- (๓) กองการ สังคม
- (๔) กองสนธิสัญญาร่วมป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓.๓ สรุป

ตามที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า การปรับปรุงการจัดระเบียบราชการของกระทรวงการต่างประเทศหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ในตอนแรกก็ได้ยึดถือหลักการแบ่งส่วนราชการและอำนาจหน้าที่โดยถือลักษณะงานทั้งสิ้น การเพิ่ม เติมกรมและกองขึ้นมาก็เพื่อให้สอดคล้องกับวิวัฒนาการและความจำเป็นของงานในด้านต่างประเทศ สำหรับการปรับปรุงงานในกระทรวงการต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๔๔๖ ที่ได้แบ่งหน้าที่ราชการออกเป็น ๒ ส่วน คือ สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี กับสำนักงานปลัดกระทรวงนั้น ก็ได้เป็นการตัดทอนงานในหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศให้น้อยลงหากแต่เป็นการจัดรูปใหม่จากเดิม

การจัดระเบียบราชการของกระทรวงการต่างประเทศ โดยถือตามลักษณะงานเป็นอย่างดีนั้นได้มีมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๔๔ แต่ในปีพ.ศ. ๒๔๔๕ โดยพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศฉบับใหม่ ได้เริ่มใช้หลักการกระจายของภูมิศาสตร์ เข้ามายอมรับด้วย จึงจะเห็นว่ามีการแบ่งเป็นกรมการ เมืองตะวันตก และกรมการ เมืองตะวันออก และในกรมเศรษฐกิจก็แบ่งเป็น กองตะวันตกและกองตะวันออกเช่นกัน การจัดระเบียบ

ราชการโดยถือตามลักษณะของงานและลักษณะทางภูมิศาสตร์สัมพันธ์กันโดยมีมาจนถึงปัจจุบัน แต่การปรับปรุงบางกรังได้เน้นถึงความสำคัญของลักษณะทางภูมิศาสตร์มากขึ้น น้อยบาง ตามแต่ผู้บริหารจะพิจารณาเห็นความจำเป็น อย่างเช่น ในการจัดระเบียบราชการในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ และ พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้ใช้หลักทางภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องเพียงในกรมเดียวเท่านั้น คือ กรมการ เมือง ซึ่งได้แบ่งกองโดยให้หลักผสมทั้งลักษณะงานและลักษณะทางภูมิศาสตร์ โดยที่ ได้แบ่งเป็น กองประมวลเหตุการณ์ กองการกงสุลอันเป็นการถือตามลักษณะงาน และเป็น กองตระเวนตัก กับกองตระเวนออก อันเป็นการถือตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ นอกจากนั้นการจัดระเบียบราชการในกระทรวงถือตามลักษณะงานทั้งสิ้น ดังนั้นระยะนี้ จะเห็นได้ว่าการจัดระเบียบราชการในกระทรวงได้ถือตามลักษณะงานเป็นใหญ่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ การจัดระเบียบราชการในกระทรวงการต่างประเทศได้เน้นถึงความสำคัญของลักษณะทางภูมิศาสตร์มากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าการปรับปรุงระยะนี้ ได้มีสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมพิธีการทูต กรมสหประชาชาติ และสำนักงานที่ปรึกษา อันถือว่าเป็นการจัดระเบียบโดยถือลักษณะงาน รวมทั้งในสำนักงานและกรมดังกล่าวก็ได้แบ่งหน้าที่โดยถือตามลักษณะงาน เช่นกัน แต่อย่างไรก็ดีการจัดระเบียบราชการของกระทรวงครั้งนี้ได้ตั้ง กรมยุโรปและอเมริกา กับกรม เอเชียและแอฟริกาขึ้น ซึ่งเป็นการจัดโดยถือตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ และการแบ่งหน้าที่ในกรมดังกล่าวก็เป็นไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่นกัน

อย่างไรก็ดีการเน้นถึงระบบการกระจายตามเขตภูมิศาสตร์ในการจัดระเบียบราชการ เกี่ยวกับกรมสองกรมดังกล่าว เมื่อได้ใช้มาระยะเวลาหนึ่งปรากฏว่าปริมาณของงานไม่ได้สัมพันธ์กัน ดังที่ ฯพณฯ รัฐมนตรีอดีต คอมันตร์ กล่าวไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ว่า-

... กรมยุโรปและอเมริกาซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับประเทศใหญ่ ๆ กลับมีปัญหาที่จะต้องพิจารณามากกว่ากรม เอเชียและแอฟริกา ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับประเทศเล็ก ๆ จึงมีความสำคัญทางการเมืองและทางเศรษฐกิจน้อยกว่าประเทศในยุโรปและอเมริกา สาเหตุที่พฤติการณ์ปรากฏดังนี้สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ประเทศไทยตั้งอยู่ในเอเชีย และมีประเทศเพื่อนบ้านตั้งอยู่ในย่านเดียวกัน มีการติดต่อกันมากกว่า และนอกจากนี้ก็มี

ปัญหาที่จะต้องแก้มากกว่า เมื่อเป็นดังนี้ก็เกิดความจำเป็น
ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไข และแทนที่จะถือหลักภูมิศาสตร์^{๑๘}
กลับต้องย้อนไปถือลักษณะของงานเป็นใหญ่ . . . .

ดังนั้นในการจัดระเบียบราชการในกระทรวงการต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๐๑
จึงได้อัตราความลักษณะงานเป็นใหญ่ การจัดระเบียบราชการในระดับสำนักงานและกรมถือตาม
ลักษณะงานทั้งสิ้น คือ ได้จัดเป็น สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง
กรมการเมือง กรมพิธีการทูต กรมเศรษฐกิจ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กรมสารนิเทศ
และกรมองค์การระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามในการจัดระเบียบราชการระดับกองมียู่เพียง
ในกรมเดียวที่ถือตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ คือในกรมการเมือง นอกจากนั้นถือตามลักษณะงาน
ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ในด้านการเศรษฐกิจสมัยหนึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของกระทรวงเศรษฐกิจ
กระทรวงการต่างประเทศไม่จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ทางกรจึงได้ยุบกรมเศรษฐกิจในปี
พ.ศ. ๒๕๕๖ แต่สถานการณ์ทำให้เห็นว่าประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้ามีอำนาจทั้งทางการ เมือง
และการทหาร ก็ด้วยอาศัยความเจริญของทางเศรษฐกิจ และตามพฤติการณ์แสดงให้เห็นว่า
กระทรวงการต่างประเทศสามารถที่จะช่วยในการส่งเสริมเศรษฐกิจของชาติได้มาก ทั้งในด้านการ
การแสวงหาข้อความ และข้อมูลทางเศรษฐกิจในต่างประเทศ ทั้งในด้านการติดต่อหาตลาด
เพื่อรับสินค้าและผลิตภัณฑ์ของประเทศไทย ทราบได้ที่ประเทศในโลกยังคงพึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยน
สินค้าระหว่างกันและกันอยู่ ตราบนั้นกระทรวงการต่างประเทศยังมีภาระหน้าที่อันสำคัญในอันที่
จะช่วยให้ผลิตภัณฑ์ของชาติได้ระบายออกไปยังตลาดที่มีความต้องการ โดยเฉพาะในปัจจุบัน
ซึ่งการ เมืองระหว่างประเทศได้อาศัยการ เศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือดำเนินนโยบายทางการ เมือง
อยู่ควบ จะด้วยวิธีให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือเพื่อสร้างสมอำนาจทางการ เมืองก็ตาม

^{๑๘} ดนัย กอมินทร์, "กระทรวงการต่างประเทศระจกเงาของชาติ
ในต่างประเทศ", สราญรมย์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๑๑ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓ หน้า ๒

กระทรวงการต่างประเทศย่อมต้องเพ่งเล็งแง่เศรษฐกิจของปัญหาต่าง ๆ ใหม่มากขึ้น นอกจากนี้ การเมืองและการเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ถ้าความสัมพันธ์ทางการเมืองดี การติดต่อทางเศรษฐกิจย่อมจะทวีขึ้น หรือในลักษณะตรงกันข้าม ถ้าการแลกเปลี่ยนทางการค้าและเศรษฐกิจดำเนินไปโดยราบรื่น ความสัมพันธ์ทางการเมืองก็ย่อมจะกระชับแน่นแฟ้นตามไปด้วย เนื่องจากเหตุนี้เองประเทศที่มีขนาดเล็กหลายประเทศ เช่น เบลเยียม จึงจัดให้การค้าต่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งของภาระหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศ โดยอาศัยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว ในการปรับปรุงระเบียบราชการของกระทรวงการต่างประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ จึงได้ตั้งกรมเศรษฐกิจขึ้นมาอีก ^{๒๐}

---

^{๒๐} อุดิศร์ ปาจรีย์บางกูร, "การเศรษฐกิจและการทูต", สรวาทรมย์ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๖ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔ หน้า ๑๐๒ - ๑๑๐